

Universiteit
Leiden
The Netherlands

The social and economic message of Benedict XVI's Caritas in Veritate in the perspective of the Roman Catholic social doctrine

Puggioni, R.

Citation

Puggioni, R. (2013, June 25). *The social and economic message of Benedict XVI's Caritas in Veritate in the perspective of the Roman Catholic social doctrine*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/21021>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/21021>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/21021> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Puggioni, Roberto

Title: The social and economic message of Benedict XVI's Caritas in Veritate in the perspective of Roman Catholic social doctrine

Issue Date: 2013-06-25

Samenvatting

De sociaal-economische boodschap van de encycliek *Caritas in Veritate* van Benedictus XVI in het licht van de Rooms-Katholieke sociale leer

Het voornaamste onderwerp van deze studie is een analyse van de encycliek *Caritas in veritate* (2009) van Benedictus XVI. Deze encycliek is een integraal onderdeel van de leer van de Rooms-katholieke Kerk over het economische leven.

Er is binnen de Rooms-katholieke Kerk altijd sprake geweest van een ‘sociale leer’, in de zin van onderricht over sommige aspecten van de economische organisatie. De ontwikkeling van een specifieke sociale leer als een zelfstandige discipline naast het pastorale en theologische onderricht is echter een ontwikkeling in de moderne tijd, die begon met de publikatie van de eerste encycliek die alleen sociale en economische onderwerpen behandelde: *Rerum novarum* van Leo XIII in 1891.

Deze eerste overwegingen brengen ons bij de vragen waarop dit onderzoek poogt een antwoord te geven: Is er sprake van continuïteit en coherentie van de inhoud van *Caritas in veritate* en de eerdere documenten van de sociale leer? Is er sprake van nieuwe inzichten en discontinuïteit ten opzichte van het verleden? In welke mate vertegenwoordigt *Caritas in veritate* een antwoord van Benedictus XVI op de hedendaagse economische crisis? Is er in deze encycliek sprake van een dialoog met heersende economische opvattingen?

Om de inhoud van de encycliek juist te kunnen analyseren is het in ieder geval noodzakelijk om een analyse te geven van de sociale leer van de Rooms-katholieke Kerk in het algemeen aangaande sociaaleconomische onderwerpen. De sociale leer van deze kerk is een leerstellig geheel van onderricht en uitgangspunten aangaande de inrichting van het sociaaleconomische leven. Een dergelijk onderricht heeft geen ‘dogmatisch’ maar wel een ‘leerstellig’ karakter. Dit is van belang voor onze analyse omdat de inhoud van de sociale ‘leer’ onderhevig is aan meer of minder ingrijpende wijzigingen al naargelang de verschillende historische situaties. Het leerstellige karakter van de sociale leer van deze kerk brengt immers ook haar ‘tijdgebondenheid’ aan het licht, dat wil zeggen haar antwoord op historische gebeurtenissen die telkens weer het sociaaleconomische evenwicht binnen de menselijke verhoudingen wijzigen. Omdat het gaat om een leer, en niet om dogmatische stellingname, kan de sociale leer van de Kerk in beginsel ook geheel of gedeeltelijk begrepen en zelfs gewaardeerd worden door hen die zich niet herkennen in het geloof dat wordt beleden door de Rooms-katholieke Kerk. De Rooms-katholieke Kerk richt zich met haar sociale leer sinds Johannes XXIII in de sociale encycliek *Pacem in terris* (1963) tot alle mensen van goede wil.

Sommige uitgangspunten van de sociale leer van de Kerk betreffen meer direct de samenleving en de economie. Deze uitgangspunten vindt men méér of

minder expliciet ook in *Caritas in veritate*. Deze uitgangspunten betreffen in het algemeen de waardigheid van de mens als ‘persoon’; dit personalistisch principe kan worden beschouwd als één van de meest wezenlijke van de sociale leer. Het ‘gemeenschappelijk welzijn’ gaat uit van de mogelijkheid van materieel en geestelijk welzijn voor alle mensen. Het gemeenschappelijk welzijn impliceert een analyse van twee andere verwante uitgangspunten: de ‘universele bestemming van goederen’ en het ‘private eigendom’. Hoewel de sociale leer van de Rooms-katholieke Kerk het private eigendom beschouwt als een natuurlijk recht van elke mens, ziet ze toch de universele bestemming van de goederen als een belangrijker uitgangspunt dan het private eigendom. Met andere woorden, het private eigendom wordt beschouwd als een middel om een juiste verdeling van de rijkdommen na te streven. Twee andere uitgangspunten zijn de beginselen van subsidiariteit en solidariteit. Het subsidiariteitsbeginsel is bedoeld als een tegengif tegen de verleiding voor publieke instituties om in te grijpen bij de oplossing van sociale problemen. Dergelijk ingrijpen zou altijd in evenwicht moeten zijn met de mogelijkheid voor de private persoon om autonoom te handelen bij het oplossen van problemen, waarbij de publieke instituties zouden kunnen bijdragen ter ondersteuning, *subsidium*, van het handelen van de private persoon. Het solidariteitsbeginsel roept degenen die op economisch gebied een rol spelen tot een objectieve verantwoordelijkheid, zowel op *micro-* als op *macro-niveau*, voor de economisch zwakkeren. Het beginsel van solidariteit neemt binnen de sociale leer van de Rooms-katholieke Kerk juist nu een centrale plaats in vanwege de algehele globalisering en sterke sociale spanningen, waarbij de solidariteit wordt beschouwd als een instrument dat ertoe kan bijdragen om de economische globalisering te laten samengaan met de sociale integratie.

Naast deze specifieke beginselen wordt de aandacht gevestigd op de wereld van de arbeid op wereldniveau. De sociale leer van de Kerk ziet kapitaal en werk als noodzakelijk in het huidige productiesysteem. Tegelijkertijd kent zij aan arbeid een groter gewicht toe dan aan kapitaal. Dat betekent dat de rechten van de arbeiders belangrijker zijn dan de winst. Op wereldniveau betekent dit, dat deze overwegingen ertoe moeten leiden om opnieuw na te denken over de opzet van de economie waarbij dikwijls een deel van de winst juist wordt gerealiseerd dankzij geringe aandacht van de economisch belanghebbenden en de politici voor de rechten van de arbeiders.

Nadat enkele terminologische en historische aspecten zijn verhelderd, en de betekenis van enkele beginselen van de sociale leer van de Kerk zijn geanalyseerd, wordt in het tweede deel van deze studie geprobeerd nader toegang te krijgen tot de betekenis van de encycliek *Caritas in veritate* van Benedictus XVI.

Caritas in veritate werd in 2009 gepubliceerd, tijdens een wereldwijde economische crisis. In feite zijn enkele analyses en suggesties ervan te beschouwen als het antwoord van de Rooms-katholieke Kerk op de economische crisis. Benedictus XVI treedt met zijn sociale encycliek in het voetspoor van eerdere pauselijke en conciliaire documenten over het economische leven, met name voor

wat betreft de onderwerpen die de waardigheid van de menselijke persoon en de ontwikkeling betreffen. Met name de encycliek *Populorum progressio* (1967) van Paulus VI en de uitspraken van het Tweede Vaticaans Concilie (1962 – 1965) zijn klaarblijkelijk de voornaamste bronnen die de algehele atmosfeer van *Caritas in veritate* bepalen.

Aan *Populorum progressio* ontleent Benedictus XVI het thema van de ‘ontwikkeling als roeping’ en de ‘integrale ontwikkeling van de mens’. Het eerste onderwerp betreft de natuurlijke neiging van de menselijke persoon naar vooruitgang, hetgeen dus een menselijke eigenschap is. Het tweede onderwerp betreft het geheel van de ontwikkeling, die niet beschouwd mag worden als louter materieel en economisch. Wil ontwikkeling authentiek zijn, in de betekenis die Paulus VI eraan toekent en die wordt hernomen door Benedictus XVI, dan houdt die ontwikkeling rekening met de gehele menselijke persoon, dus ook met betrekking tot het geestelijke aspect en de waardigheid van de persoon gezien als geschapen naar Gods beeld en gelijkenis.

De invloed van Vaticanum II blijkt uit de algehele atmosfeer van dialoog waarin Benedictus XVI zich uitdrukt. Aan de ene kant is er de oproep aan de economische rede om zich open te stellen voor andere disciplines zoals de theologie en de ethiek. Een ‘verbreding van ons begrip van de rede’ is dat wat Benedictus XVI ziet als een mogelijke weg om het pad te verlaten van kil economisch rationalisme dat teveel in zichzelf is opgesloten, en dat teveel lijkt te zijn gericht op de ontwikkeling van middelen die kunnen leiden tot meer winst binnen de economie zonder rekening te houden met de betrokkenen, namelijk de personen. Benedictus XVI erkent ook, nog steeds in lijn met Vaticanum II, de bijdrage die kan komen van alle godsdiensten van de wereld aan een vreedzame ontwikkeling volgens de geestelijke en culturele waarden waarvan deze de natuurlijke dragers zijn.

De huidige economische crisis wijst niet alleen op de sociale en economische ongelijkheid in de wereld, maar wordt door *Caritas in veritate* tevens gezien als een ‘kans om te komen tot nieuw inzicht’, en dus om tot een nieuwe ontwikkeling en een nieuwe visie op de toekomst te komen. Het eerste punt dat *Caritas in veritate* maakt, komt overeen met de overwegingen van economen zoals Amartya Sen, die inderdaad niet alleen de economische en sociale ongelijkheid als een reëel gegeven beschouwen dat door de globalisering alleen maar duidelijker naar voren komt, maar ook de mogelijkheid en de noodzaak benadrukken om hier een oplossing voor te zoeken. Een andere overeenkomst die men kan opmerken tussen de encycliek van Benedictus XVI en sommigen in de economische wetenschap is de wens, dat er een wereldwijde en onafhankelijke autoriteit wordt geschapen om de financiële markten te reguleren. De beoogde wereldwijde autoriteit lijkt veel op de institutionele invulling zoals voorgesteld door Joseph Stiglitz, volgens wie het niet coherent is om binnen een enkele wereldwijde markt een veelheid aan regelgeving te hebben met betrekking tot de financiële wereld.

Door de thema's van de gelijkheid en de sociale gerechtigheid te behandelen, begeeft *Caritas in veritate* zich op een gebied waar niet alleen voorgaande documenten van de sociale leer hun bijdrage hebben geleverd, maar ook de bevrijdingstheologie. In feite zijn deze onderwerpen, weergegeven in het begrip 'keuze voor de armen', de centrale thema's van de theologische overwegingen van de bevrijdingstheologie. Desalniettemin blijven er verschillen, complicaties en misverstanden die nog verhelderd dienen te worden. Hoewel in *Caritas in veritate* Benedictus XVI zich niet lijkt te willen openstellen voor de bevrijdingstheologie als een geprivilegieerde methodologie, kunnen we toch tekenen van dialoog opmerken. Allereerst is er een dialoog op algemeen niveau tussen de bevrijdingstheologie en de Rooms-katholieke Kerk. Sinds de jaren '60 toen de bevrijdingstheologen van Zuid-Amerika hun boodschap van de keuze voor de armen begonnen te propageren, heeft de Katholieke Kerk toch, ondanks de afwijzing van een deel van de kerkelijke hiërarchie, de typische terminologie van de bevrijdingstheologie zich eigen gemaakt, waarvan de 'keuze voor de armen' een duidelijk voorbeeld is. Anderzijds is op te merken hoe Joseph Ratzinger in de tijd waarin hij Prefect was van de Congregatie voor de Geloofsleer zich fel verzette tegen *enkele aspecten* van de bevrijdingstheologen. Sinds hij eenmaal gekozen was als Benedictus XVI kunnen wij echter duidelijk zien hoe er zich een betekenisvolle dialoog met de bevrijdingstheologie heeft ingezet met de benoeming tot Prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer van Gerhard Ludwig Müller, een Duits priester die altijd dicht bij de bevrijdingstheologie heeft gestaan.

In *Caritas in veritate* is vervolgens een voorstel te vinden voor een 'economie van gemeenschap'. Hier stemt Benedictus XVI in met een voorstel dat is ontstaan binnen de geestelijke beweging van de Focolare, gesticht door Chiara Lubich in 1943 in Italië. Binnen deze geestelijke beweging van de Katholieke Kerk ontwikkelt zich, op aandringen van haar stichteres en van de kant van haar leden, een nieuwe idee om economie te bedrijven. De markt wordt gebruikt als een 'middel' en niet als een 'doel', en men probeert de markt te gebruiken in al zijn socialiserende kracht. De ondernemingen herinvesteren de winst voornamelijk in drie delen. Een eerste is bestemd voor de armen en voor hun meest onmiddellijke noden. Een tweede deel is gewijd aan opvoeding en vorming. Een derde deel wordt opnieuw geïnvesteerd in het bedrijf. Zo ontstaat de 'economie van gemeenschap' die *Caritas in veritate* opvoert als een nieuw economisch model voor de toekomst dat weigert om zich te laten inkaderen in marktmechanismen zoals de optimalisatie van de winst zelfs ten koste van de menselijke waardigheid.

Voor wat betreft punten die als zwak gekwalificeerd kunnen worden in *Caritas in veritate* is het wellicht goed te benadrukken hoe in de encycliek er meer aandacht besteed had kunnen worden aan ecologie. Ecologie wordt niet geheel verzwegen. Toch zou men hebben kunnen verwachten, dat het klimaat en zijn belang op het terrein van de economie en de ontwikkeling met meer aandacht en nauwgezetter zou zijn behandeld, vooral wat betreft de ontwikkeling van alternatieve

energie bronnen en de bijdrage die elke katholieke gelovige hieraan zou kunnen geven in het dagelijks leven.

In een poging om tenminste ten dele antwoord te geven op de eerder gestelde vragen, kunnen we besluiten met te zeggen dat enkele voorstellen van de encycliek *Caritas in veritate* hun wortels hebben in de theologie van Benedictus XVI en in de voorgaande onderrichtingen van de Rooms-katholieke Kerk, maar tevens ook in elk opzicht redelijk zijn te noemen wanneer men ze vergelijkt met voorgestelde maatregelen en overwegingen op gebieden die verschillen van de kerkelijke en theologische wereld, zoals die van de economie.

Een andere overweging ter conclusie betreft het feit dat, hoewel *Caritas in veritate* duidelijke verbanden laat zien met de sociale leer van de pausen vóór Benedictus XVI, er interessante nieuwe ontwikkelingen zijn op te merken. Onder deze is waarschijnlijk de aandacht die Benedictus XVI vraagt voor het fenomeen van de globalisering. Enerzijds confronteert de globalisering ons met de trieste werkelijkheid van een wereld die is verdeeld in extreem rijke mensen en extreem arme mensen. Het is een situatie van extreme ongelijkheid tussen een wereld die leeft in overvloed en een die leeft in ontbering waarvoor op het eerste gezicht geen oplossing schijnt te zijn. Anderzijds ziet Benedictus XVI echter juist in de globalisering de mogelijkheid voor de opbouw van een enkele wereld waarin de broederschap van alle mensen, van elke godsdienst, van gelovigen en ongelovigen, de bindende factor is van de volkeren, en waar ook het respect voor de rechten van de menselijke persoon wereldwijd wordt erkend.